

К главе «Берешит»

Первый человек. До и после грехопадения

Свет, который Всевышний создал в первый день творения, Первый человек – Адам – использовал, чтобы оглядеть вселенную от края до края¹. И это не должно удивлять. Разве мир был создан не для того, чтобы служить человеку? А первые мужчина и женщина обладали таким духовным потенциалом, что были способны созерцать как высоты духовных миров – один край, так и глубины физического мира – другой край². Их духовная сила в тот момент была такова, что не было необходимости в их исправлении ни изгнанием, ни какой-либо другой формой страдания, чтобы единство мироздания стало для них очевидно³. Материальная составная человека была настолько пронизана духовностью, что соответствовала нашей сегодняшней духовности, а его духовный уровень намного превосходил эту одухотворенную материальность⁴. Продолжайся духовный рост человека, его физическая сущность достигла бы уровня его начальной духовности, а его духовность, в свою очередь, неизмеримо возросла и продолжала расти.

Все это могло быть достигнуто одной только работой разума⁵, ибо в те дни внутренний мир человека не содержал зла. Зло находилось только вовне. Другими словами, добро и зло существовали в двух противостоящих и отдельных сферах⁶.

Разум обуславливал также чистоту материальной стороны человека. Человек не знал чувственных желаний, и в альтернативе «добро – зло» выбор добра оказывался для него наиболее естественным⁷. Первые мужчина и женщина были так чисты, что свое тело воспринимали как внешнюю оболочку, полностью соответствующую их внутренней реальности, как сказано в стихе (Берешит, 2:25):

ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבשו:

¹ חגיגה יב ע"א: אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם מביט בו מסוף העולם עד סופו וכו' נפש החיים א פ"ו . פירוש מסוף העולם (הרוחני) עד סופו (סוף העולם הגשמי) הוא כל המציאות
² דעת תבונות ס' מ: כי הן אמת, שהיו יכולים בני אדם להיות זוכים במעשיהם, ומכירים הם האמת, ... ואם היו עושים כן, הנה היה יחודו ית' מתגלה אליהם מצד עצמם, ונמצאו מקרבים להם הישועה; ולא היה צריך הקב"ה להראותו הוא להם בדרך קשי הגלות וארכו, כי כיון שנתברר להם האמת מדעתם די בזה, וכשנתברר נתברר.
³ דעת תבונות דף קיג: ותראי כי הגופניות של אדה"ר קודם חטאו היה כערך הרוחניות אשר לו עתה [הגופניות שלו אם היה מתעלה, היה יכול להיות כערך הרוחניות של אז, כי כן הדברים מתעלים מעילוי לעילוי

⁵ כי לולי היו רוצים להשיג זה, ולקבוע ידיעה זאת בנפשותם מצד החכמה היה די, כי אין צריך אלא שידעוהו, והרי ידעוהו, וכשנתברר נתברר.

⁶ רמח"ל, מאמר הגאולה ח"ב: כי לא היו מדבקות הקדושה והטומאה זו בזו כלל, רק הקליפה עומדת נוכח הקדושה ותאונה להדבק, אך לא ניתן לה רשות, כי חוק הושם עליה ולא תעברנה.

⁷ דרך ד' ח"א פ"ג ס' ת: כי בתחלה היה נקל לו לצאת מן החסרון שכך הוטבע ביצירתו

Скрытие наготы – проявление скромности (цниют) – требуется, когда между внешним и внутренним, физическим и духовным, существует несоответствие¹. Тогда цниют позволяет человеку, выведя из поля зрения внешнюю сторону, правильно увидеть внутреннюю, сущностную. У Адама и Хавы внешнее и внутреннее были едины и тождественны добру. Все части их тела, даже самые интимные, были исключительно орудием исполнения воли Всевышнего², полностью послушным их л'у³. Это утверждение справедливо и для характеристики их супружеских отношений⁴. Примером наиболее близкого к этому состояния, какое мы можем увидеть в наши дни, говорит А-эмек давар, может быть любовь между братом и сестрой. Им не возбраняется проявлять свою привязанность друг к другу на людях, поскольку в ней нет чувственности⁵.

Духовность Адама и Хавы была столь беспримесной⁶, что они с помощью одной предписывающей заповеди: עבדה/מכל עץ הגן אכל תאכל – и одной запрещающей заповеди: לשמר/מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל⁷ (Берешит, 2:16, 17) – могли достичь всего, чтобы было необходимо для תקון мира⁸. (Кстати, в этих

¹רש"י ב' כה: ולא יתבוששו. שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע (ב"ר) ואע"פ שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע (ב"ר):

²ספורנו ב' כה: ערומים ולא יתבוששו. כי אז היו כל פעולותיהם וכל איבריהם לעשות רצון קונם בלבד לא להשיג תענוגות נפסדות כלל באופן שהיה פעולת הזיווג אצלם כפעולת האכילה והשתיה המספקת ובכך היה ענין איברים ההם אצלם כמו ענין הפה והפנים והידים אצלנו:

³רמב"ן על בראשית פרק ב' פסוק ט': לא היה בוחר בדבר ולא קץ בו, והיה אוכל מבלי שיטעם ושומע מבלי שיתענג בשיר: והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה, אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כולם בעיניהם כפנים והידים ולא יתבוששו בהם

⁴העמק דבר שם: וכשעלה ע"ד להיות דבוקה אליו לא בוששה עד שהגיעה לזה אלא השיגה תומ"י וכד דייקת תבין כי העדר הבושה אז היה מסיבת שלא התבוששו בהשגתם.

⁵העמק דבר שם: וכאמור בשה"ש מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי. המשל דביקה לשכינה כאהבה בין אנשים והנה כהיום נמשל אהבה זו להקב"ה כמשל אהבת איש לאשה שאינו בא אלא ע"י התעוררות לתאוה ע"כ חרפה היא לנשק אשתו בשוק. או להיפך שהאשה תישק לאישה בשוק. וכך מי שרוצה לדבק דעתו בשכינה נדרש להיות בצניעות בחדרו. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ד ב') חציף עלי מאן דמצלי בביקתא. משא"כ אם יהיה נמשל אהבה זו כאהבת אה ואחות שאינו לחרפה לנשק את האח בשוק. באשר אינו בא ע"י התעוררות תאוה אלא בטבע ההולדה. כך ביקש המשורר שיהיה כ"כ רגיל ונקל להשיג אהבת ה' עד שלא יבוזו לו אם יתדבק בדעת עליון בשוק.

⁶העמק דבר שם: והנה כל הנביאים מי שרוצה להתדבק בשכינה נדרוש להפשיט מעליו לבושי הגוף היינו דעות אנושי ולהתדבק עצמו ודעותיו בשכינה. וא"כ לא בקל ובמהירות משיג מעלה העליונה זו. עד שמשתהה כמה שעות להתקרב לא לאט. משא"כ אדם לפני החטא היה ערום מבלי חציצה מדעות אנושי וא"כ כשרצה להיות דבוק בשכינה לא בושש עד שהגיע לזה. אלא השיג תומ"י אהבת ה'. וה"ז כמו משה רבינו שאמר בפני רבים עמדו ואשמעה מה יצוה ה'

Рав Ш.-Р. Гирш указывает: к проявлениям пророческого дара, имевшим место в дальнейшем, «мы относимся... не как к сверхъестественным событиям, но... [скорее] как к достигнутому силой Торы временному возврату в исходное естественное состояние [близости к Творцу]» (комментарий на Берешит, 3:8).

⁷Рав Гирш отмечает, что эта заповедь – קץ, закон в чистом виде, а также диетарное ограничение, а также запрещающая заповедь, полученная путем устной передачи, – уже содержит в себе все основные элементы иудаизма, которые неизменно приводят в негодование и вызывают возмущение у нееврейского мира.

⁸רמב"ל מאמר הגאולה ח"ב: בראשית ב' טו: "ויניחיהו בגן לעבדה ולשמרה" ואמרו (זהר בראשית כז א): לעבדה אלו מצוות עשה, ולשמרה אלו מצוות לא תעשה וגו' אולם בהמשך כתב: כתוב (בראשית ב' טז) מכל עץ הגן אכל תאכל, והוא מצוות עשה לתקן הבנין, כמו שאמרת, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל (בראשית ב' יז), הוא לא תעשה וגו' משמע שלעבדה היא נתבטאת על ידי מכל עץ... אכל תאכל ולשמרה נתבטאת על ידי מעץ הדעת... לא תאכל.

мицвот берут свое начало и фактически выводятся из них семь законов потомков Ноаха.)

Сказано в Торе: «И насадил Г-сподь Б-г сад в Эдене с востока, и поместил там человека, которого создал» (Берешит, 2:8). Этот сад, эта реальность, говорит Нетивот а-мусар, и была Б-жественная Тора, т.е. полная гармония физического и духовного миров. Человек, обитающий в этой «материальной» реальности высочайшего духовного уровня, мог постигать через нее все то, что мы сегодня узнаем из Торы¹.

На этом этапе порядок получения заповедей был таков: предписывающая (позитивная) заповедь – לעבדה – предшествует запрещающей (негативной) סור מרע (לשמרה), ибо Адам и Хава были изначально чисты².

Первые мужчина и женщина, безусловно, обладали свободой выбора, но חטא (грех) не существовал для них как нечто осязаемое, он был чем-то посторонним³. Человек отождествлял себя с добром, а יצר הרע – дурное начало – видел как что-то вне себя⁴. Для него выбор в пользу дурного поступка был бы подобен, сравнивает Нефеш а-хаим, предпочтению сунуть руку в огонь⁵. Может быть, мы и в состоянии совершить такое действие, но оно противоречит нашей природе и ни один нормальный человек не сделает этого без особых оснований⁶. В те времена центром внимания человека был мир вне него, эгоцентризм Первому человеку был абсолютно чужд. Поэтому свое назначение

¹נתיבות המוסר (מאמר הבריאה פסקא א מובא בחכמת המצפון עמ' מה): הנטיעה ... היתה התורה האלוקית ... אדה"ר קודם חטאו ... היה יכול להתנהג על פי תורת הבריאה ולא היה זקוק לתורה מיוחדת. גן עדן, הנטיעה, הם היה בכחם לתת לו את כל רום גדלות האדם ושלמותו

²Рамхаль (מאמר הגאולה ח"ב) объясняет, почему заповеди даны в таком порядке: сначала предписывающая, затем – запрещающая, тогда как нам сказано: טוב מרע ועשה טוב. Подобно этому первая заповедь, данная у горы Синай, – предписывающая (נעשה ושמע). Рамхаль указывает, что при духовном уровне Первого человека, когда тума и кдуша были полностью разделены, Адаму требовалось достичь нужного позитивного уровня кдуши (לעבדה) и затем поддерживать его (לשמרה). (Аналогичный уровень наличествовал у горы Синай.) Однако после חטא, когда мы оказались в ситуации, где кдуша смешана с тумой, мы нуждаемся в том, чтобы сначала отделить себя от тумы (סור מרע) и затем обратиться к кдуше (עשה טוב).

³רמב"ן על בראשית פרק ב פסוק ט: האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה

⁴רמח"ל, מאמר הגאולה, ח"ב: והיצר הרע מתחלה לא היה רע באדם, ונעשה רע אח"כ נפש החיים שער א, פ"ו וכחות הרע היו עומדים לצד וענין בפ"ע חוץ ממנו ... ולכן כשרצה הס"א להחטיאו הוצרך הנחש לבא מבחוץ לפתות, לא כמו שהוא עתה שהיצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו נפש החיים (שער א פ"ו בהג"ה ד"ה והענין: לא שהיה ענין בחירתו מחמת שכחות הרע היו כלולים בתוכו ... [אלא ש]כחות הרע היו עומדים לצד, וענין בפני עצמם, חוץ ממנו, והיה בעל בחירה ליכנס אל כחות הרע ח"ו, כמו שהאדם בעל בחירה ליכנס אל האש. לכן כשרצה הס"א להחטיאו הוצרך הנחש לבוא מבחוץ לפתות, לא כמו שהוא עתה שהיצר המפתה את האדם הוא בתוך האדם עצמו, ומתדמה להאדם שהוא עצמו הרוצה ונמשך לעשות העוון, לא שאחר חוץ ממנו מפתהו ועיין מכתב מאליהו ח"ב עמ' 138

⁵נפש החיים, שער א, פ"ו: והיה בעל בחירה ליכנס אל כחות הרע ח"ו כמו שהאדם הוא בעל בחירה ליכנס אל תוך האש.
⁶רמב"ן על בראשית פרק ב פסוק ט: האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע ולכן נקרא "עץ הדעת טוב ורע", כי ה"דעת" יאמר בלשוננו על הרצון, כלשונם (פסחים ו) לא שנו אלא שדעתו לחזור, ושדעתו לפנותו ובלשון הכתוב (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעהו, תחפוץ ותרצה בו, ידעתך בשם (שמות לג יב), בחרתיך מכל האדם, וכן מאמר ברזילי האדע בין טוב לרע, שאבד ממנו כח הרעיון, לא היה בוחר בדבר ולא קץ בו, והיה אוכל מבלי שיטעם ושומע מבלי שיתענג בשיר: והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה, אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כלם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם

он понимал исключительно как служение своему Создателю¹. Чувственные желания у него полностью отсутствовали, ибо источник вождления – потребность даяния, обращенного на самого себя, на свое «Я»².

Мир стоял в готовности. Одним действием человек мог довести его до завершения или ввергнуть в процесс разрушения. Человек выбрал последнее³.

После совершения греха

После חטא человек действительно стал Б-гоподобен в том смысле, что его возможность выбора расширилась. Но цена, которую он за это заплатил, была огромна⁴. Будничное и святое, холь и кодеш смешались⁵. Человек стал отождествлять свое «Я» с йецер-а-ра (я хочу), а добро стал воспринимать как нечто находящееся вне него, как обязанность, нравственный императив, к которому следует стремиться⁶: ты должен это сделать, этого тебе делать нельзя – как если бы наша собственная совесть обращалась к нам во втором лице.

Представим себе человека, которому предписана диета. Кусок торта для него – пища запретная. До חטא человек сказал бы: «**Я** не хочу торта» (хотя что-то вне меня говорит мне, что я должен его попробовать). После совершения חטא человек говорит: «**Я** хочу торт, хоть и знаю, что мне не следует его есть».

Духовность больше не была явной – она как будто укрылась под поверхностью вещей⁷. Это потребовало инструмента цниута, без которого человек стал бы не более чем философствующим животным, обреченным воспринимать лишь материальную действительность и не видеть духовной⁸. Необходимость в одежде была еще одним проявлением этого изменения⁹.

:¹⁰ ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת¹⁰: (Берешит, 3:7)
(там же, 3:21) ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם:

¹ ממעמקים עמ' 34: (כל פי המהר"ל, שרך החיים על אבות פ"ג משנה טו ד"ה והענין): טרם חטא האדם, התייחסותו הטבעית אל מציאותו היתה כאל מציאותו עלולה טפלה ובטילה למציאו יש מאין. קודם חטא האדם תפיסתו הראשונית היתה שכל מהותו ותפקידו הוא לעשות רצון קונו. המושג "אני" לא היה קיים כלל במושגי אדם הראשון, הלכך ליצר לא היה שום מקום תפיסה לפתות את האדם לעבור על מצות קונו, כי כל מעשיו נמשכו אחרי רצון ד' באופן טבעי.
² ממעמקים, שם: כל רצון שנולד בלב האדם פונה אליו בלשון של "אני" "אני רוצה", "אני צריך". ע"ש עוד.
³ דעת תבונות ח"ב ס' נח דף נז: דעי כי מתחילה עשה המאציל את עולמו בדרך שיהיה מוכן לקבל מיד השלימות האחרון על ידי מעשה אחד שיעשה אדם הראשון שיזכה בוף וגם להקלקל בכל הקלקולים.
⁴ רמב"ן על בראשית פרק ב פסוק ט: והנה אחרי אכלו מן העץ היתה בידו הבחירה, וברצונו להרע או להטיב בין לו בין לאחרים, וזו מדה אלקית מצד אחד, ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה:

⁵ רמח"ל, מאמר הגאולה, ח"ב: וכאשר חטא האדם, אז נתערב החול בקדש עיין עוד בר' בחיי ובכתב והקבלה על בראשית ג ה

⁶ מכתב מאליהו ח"ב מאמר חטא אם הראשון (דף 138): במצב שלאחר החטא, נשמעים לנו דברי היצר הרע בגוף ראשון: "אני" רוצה, "אני" מתאוה, והיצר הטוב תובע מאתנו בלשון נוכח: "אתה" מחוייב, "אסור" לך", וכדומה. כלומר השכל והמצפון תובעים מאתנו הטוב והישר, ורצונו בתחלה, מזדהה עם התאוה.

בכור שור ג א: [האשה] אכלה ונתנה לאישה, ומיד נכנסה בהן ערמומיות וגאווה וגסות וקנאה ותחרות וחמדנות וצדייה לצדד ולחניף ולעשות במחשך מעשיהם ולגזול ולגנוב והמרוצה לעשות

⁷ מכתב מאליהו ח' ג דף 116: אחר חטא אדם הראשון... א"א להשיג דרגת לשמה אלא בהצנע לכת.

⁸ פלא יועץ: צניעות: בזה האדם נבדל מן הבהמה

⁹ בכור שור ג יא: מי הגיד לך כי עירום אתה: שאין נקרא ערום אלא מי שראוי ללבוש ואין לו. אין דרך לומר על הבהמה ערומה היא, כיון שאינה ראויה לבגדים. ... מי הגיד לך שאתה ראוי לבגדים?

¹⁰ רמב"ן על בראשית פרק ב פסוק ט: ועץ הדעת טוב ורע אמרו המפרשים כי היה פרוי מוליד תאות המשגל, ולכן כסו מערומיהם אחרי אכלם ממנו ...

То, что прежде могло быть достигнуто одной только работой интеллекта, теперь стало доступно пониманию лишь в опыте¹, т.е. только эмпирически стало возможно по-настоящему понять, что такое зло, чтобы затем опознавать его. И хотя при этом поле деятельности зла казалось заметно расширившимся, в конце концов все подчинялось единой и благой власти Творца².

Грех

Сущность Дерева жизни и Дерева познания добра и зла – отражение структуры мироздания³. От *לָרְצוֹן* происходит желание – *רָצוֹן* – выбирать между добром и злом и действовать тем или иным путем, что противоположно отчетливому *לָטוֹ*, который до той поры служил путеводителем Адаму и Хаве⁴. Змей (нахаш) – животный разум, как назвал его рав Ш.-Р. Гирш⁵ – апеллировал к исключительной духовной и интеллектуальной отваге Хавы, заявив, что если Хава и Адам отведают от плодов Дерева познания, то *והייתם כאלוקים* – обретут Б-жественную мощь, которая даст им возможность творить новые миры⁶. И в самом деле, человек обладает потенциалом настолько большим, что он позволяет ему подражать Б-гу. *והייתם כאלוקים* было не просто странное, беспочвенное заявление. Само имя человека – Адам – происходит от слова *אָדָמָה* – уподоблюсь; *אָדָמָה לְעֵלְיוֹן* – уподоблюсь Всевышнему. Человек был наделен огромной силой воображения (*למִוֶת* от *דמיון*). Именно она позволяет человеку представлять себе то, что находится вне него (Б-г), и стремиться к Нему⁷.

Так нахаш стимулировал присущую Хаве положительную особенность – желание подражать Б-гу – и подводил ее к неверному заключению: *והייתם כאלוקים*

¹ דעת תבונות ס' מ: והנה, אז הוצרך להראות לו במופת מה שלא רצה להשיג מצד הידיעה
² דעת תבונות ס' מ: והיינו להראות לו מהו הרע באמת; ואיך, אף על פי שמניחים לו מקום כל כך גדול, סוף סוף צריך לבא הכל לממשלת הטוב היחידית

³ דעת תבונות ח"ב ס' נח דף נו: ענין העצים האלה שהם כלולים ענין סדר כל הבריאה כולה
⁴ רמב"ן על בראשית פרק ב פסוק ט: ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע ולכן נקרא "עץ הדעת טוב ורע", כי ה"דעת" יאמר בלשוננו על הרצון, כלשונם (פסחים ו) לא שנו אלא שדעתו לחזור, ושדעתו לפנותו ובלשון הכתוב (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעהו, תחפוץ ותרצה בו, ידעתך בשם (שמות לג יב), בהרתך מכל האדם, וכן מאמר ברזילי האדע בין טוב לרע, שאבד ממנו כח הרעיון...

⁵[Змей говорит]: «Даже если Б-г сказал так! Разве это значит, что ты должен подчиниться? Разве и в тебе самом не звучит голос Б-га? Будь плод этого дерева действительно «зло» для тебя, к чему бы тогда Б-г сделал его таким привлекательным и возбуждающим желание? Разве Он не говорит тебе этим ясно и понятно, что эта пища и ты созданы друг для друга? И разве этот Его голос не прозвучал и раньше, и недвусмысленней?» ...Так по сей день... говорит нам наш животный разум – то прямо, то прибегая к софистическим ухищрениям.

⁶ר"י ג ה והייתם כאלוקים יוצרי עולמות. אמנם האבן עזרא וחזקוני פירשו והייתם כאלוקים כמלאכים

Рав Гирш так излагает рассуждения змея: Почему Б-г запретил вам есть плоды этого дерева? «Не потому, что Он заботился о вас, не из беспокойства за вашу жизнь, а потому, что опасался: съев эти плоды, вы достигнете высшей мудрости и станете всеведущими, как Он. А тогда вы перестанете от Него зависеть».

⁷רב צדוק הכהן, מחשבות חרוץ, אות ד: והתחלה בהשתדלות אדם להתקדש הוא ה[אות] קוף החפץ להתדמות לאדם העליון שזהו כל שורש השתדלות אדם על ידי החשק שיש לו להתדמות לעליון היינו להדבק במדותיו ולהתקדש בקדושתו שזהו חשק היצר טוב

– к вашему כפ добавьте לטו from the tree, and you will be able to contend with the Most High Creator! In reality, Haava, however, this argumentation of course did not succeed. That she ate the fruit, was not an act of pride – gaava, but an act of indulgence – taava (Bereshit, 3:6):

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:

Гордыня (гаава) – обольщение нахаша – гораздо более противостоит Б-гу, чем таава. Вождление отдаляет нас от Всевышнего, но не является антагонизмом Ему. Оно ослабляет связи, делая нас более «заземленными», но не обрывает их¹. С тех пор таава примешивается даже к самым благим нашим делам².

Это стало нашим наследием. До тех пор, пока остатки כטפ не будут изжиты, какая-то доля личных страстей будет примешиваться буквально к каждому нашему поступку³.

Духовность стала более скрытой. Всевышний спросил Адама: איכה – где ты духовно теперь (Bereshit, 3:9)? Где твои прежние духовные высоты⁴? (Или даже сильнее: «Где ты в Творении? Ты теперь в противостоянии».) И далее Он спрашивает человека: «Не от дерева ли... ты ел? – אכלת⁵ ...» (Bereshit, 3:11). Задаваясь вопросом: המן מן התורה מניין⁶ – мудрецы приводят этот стих. Другими словами: в какой момент антидуховность – сила Амана – вошла в мир? Или, как спрашивает Всевышний Адама: «Ты ввел эту силу в мир, сделав его тягостным для всего человечества?»

Изменение мира после греха

Не соверши первые мужчина и женщина того, что они совершили, в Субботу (спустя пять часов) наступила бы эра Машиаха⁷. Первый человек

¹ רב צדוק הכהן, מחשבות חרוץ. אות ד: ועל כן נקרא אדם לשון אדמה לעליון (ישעיה י"ד, י"ד) שהוא בקדושה שורש בריאת האדם היה לדבר זה, אלא שמצד הידיעה דטוב ורע בא היצר רע והחשק להתדמות לעליון מצד התאוה והחשק לגרמיה שהוא הרע ולא על דרך הביטול בא התחלת הסתת הנחש והייתם כאלקים וגו' לפתותו שיוכל להתדמות עצמו לא שיתבטל ויתכלל במקורו רק שיהיה נפרד ורשות לגרמיה וכאלקים שזהו עבודה זרה גמורה,

² ר' אב צדוק א-קוזנ. Впоследствии для тех, кто прикрепился к ядру души Первого человека, – для евреев – первичной в йецер а-ра стала таава, а для тех, кто прикрепился к периферийным участкам его души, – для неевреев – основным в йецер а-ра стала гаава.

³ רב צדוק הכהן, פרי צדיק ת: בזוהר חדש סוף פרשה זו אדם הראשון כיון שנטרד מגן עדן חשב שימות מיד והיה בוכה ומתחנן ושב בתשובה עד שקבלו הקב"ה בתשובה והאריך ימיו כו', נתן לו יומו שהוא אלף שנה. ... הרי דאדם וחווה שבו בתשובה שלימה. ויש להבין למה לא נתבטלה הגזירה מכל וכל. ... אבל כיון שאכל מעץ הדעת, היינו שהרגיש הנאת הגוף באכילה על ידי זה נעשה ערבוב וכל אכילות שאכל הרגיש מעץ הדעת טוב ורע הנאת הגוף וזה ענין עטיו של נחש ... ומטעם זה אף שהועילה תשובת אדם וחווה להאריך ימיהם עד קרוב לאלף שנה יומו של הקב"ה. מכל מקום לבטל הגזירה מכל וכל אי אפשר כיון שיש הערבוב וירגיש הנאת הגוף נצרך המיתה להפריד הטוב מהרע שיושאר רק טוב.

⁴ אדרת אליהו

⁵ ג' יא: ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת?

⁶ חולין קלט ע"ב

⁷ דרך ד', ח"א פ"ג ס' ו: והנה היה ראוי לו שיבחר בטוב ... ואז היה משתלם מיד, ונח בשלמות לנצח (וכן שם בס' ח), ואיתא בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שנייה נתייעץ עם מלאכי השרת, בשלשה כנס עפרו, בד גבלו, בה רקמו, בו עשאו גולם, בז זרק בו נשמה, בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטוה בעשירית סרה באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס.

שם משמואל עמ' כג: קודם החטא אם היה זוכה לשבת היה נשאר בקיומו טוב לעולם בלי אפשרות ליפול ממדריגתו

должен был стать Машиахом, и человечество явилось бы на свет в эру Машиаха. Все человечество вошло бы в состав понятия כלל ישראל¹. Не было бы разницы между евреем и неевреем.

После завершения (משיח) предстояло достичь в гораздо более трудном процессе, делящемся на две стадии:

первая – возвращение на уровень עמק וקוה до אטפ²;

вторая – достижение уровня эпохи Машиаха³.

Для того, чтобы достичь этого, душа (нешама) Адама была разделена между миллиардами людей, пришедших в мир после него, каждый – с миссией выполнить малую долю задачи, которую должны были выполнить самостоятельно Адам и Хава.

Достижение завершения стало более трудным, но осталось возможным. С одной стороны, новая реальность требовала, чтобы Адам и Хава укрыли свои тела, в отличие от всех других созданий на земле⁴. С другой стороны, Б-г Сам изготовил для них одежду. Этим Он как бы сказал: «Я все еще с вами. Наши отношения по-прежнему действительны»⁵.

Вход в Ган-Эден стали охранять ангелы, вооруженные огненными вращающимися мечами⁶. Но лишь охранять, регулируя вход, который все-таки не был полностью заблокирован. Земля была теперь проклята, но не человек⁷. Первый человек и всякое последующее поколение могут вернуться на высокий уровень Первого человека до греха⁸. Изгнание из Ган-Эдена было шлихутом,

¹ כנ"ל במאמר הראשון בפרשה הזאת דמוכרח להיות שיהיה מושג של כלל ישראל דבשביל ראשית הנקרא כלל ישראל נברא העולם. ורק המושג של נכרי לא יהודי הוי חידוש (היינו טעות רב ראובן לויכטר) בעולם.

²Здесь сказано, что мы должны вернуться на уровень Первого человека קודם החטא до наступления эры Машиаха, но фактически мы можем вступить в ранние стадии эры Машиаха сначала и лишь затем привести себя в состояние חטא מתקן, прежде чем подняться на более высокие уровни эры Машиаха.

³דרך ד' שם סוף ס' ה:

Однако разрушение мира, вызванное грехом, станет очевидным только к концу эры Машиаха (Михтав ме-Элияу, ч. 4; Дерех Ашем, там же).

⁴בכור שור ג יא, ד"ה מי הגיד לך כי ערום אתה: שאין נקרא ערום אלא מי שראוי ללבוש ואין לו. אין דרך לומר על בהמה ערומה היא, כיון שאינה ראויה לבגדים. ... מי הגיד לך שאתה ראוי לבגדים

⁵ר' בחיי

⁶בראשית ג כד: ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים ולפירוש מלת כרובים, עיין בכור שור

⁷В целом этим приговором Всевышний проклял только землю и животное, но никоим образом не самого человека. Человечество ни в коей мере не было предано проклятию за впервые проявленное непослушание. Во всем, что сказано, ни единая буква не указывает, что высокое предназначение человека или его способность осуществить это назначение изменились хотя бы минимально... До сего дня каждый еврей в утренней молитве обращается к Б-гу со словами: נשמה שנתתי לי טהורה היא, и моя задача – хранить ее в чистоте и вернуть ее Тебе чистой. Наши мудрецы учат (Берешит раба, 56): אין .

דור שאין בו כאברהם כיעקוב כמשה כשמואל ...в каждом поколении человек способен подняться на самый высокий уровень нравственного и духовного совершенства (Рав Гирш, комментарий на Берешит, 3:19).

⁸אור גדליהו (פרשת בראשית דף 22 ד"ה ועתה): מלשון הפסוקים משמע שיש דרך לבא לגן עדן, רק יש להט החרב המתהפכת השומר את הדרך למי שאינו ראוי להכנס כי אף שנשלח מגן עדן, ביכלתו לחזור לשם

отправкой с поручением¹ – מגן עדן – וישלחנהו ד' מן עדן, с заданием собрать воедино святые искры, которые далеко разметал אטא².

Грех Первого человека привел в мир смерть. Душа (нешама) не обладала больше достаточной силой, чтобы очистить тело³. Это, в свою очередь, препятствовало полноте ее проявления⁴. Теперь для очищения тела понадобилась смерть⁵, подвергающая его гниению в земле⁶ и возвращению в прах, в самую элементарную форму⁷, тем самым разрушая тело и воссоздавая его в более чистом виде⁸. Нешама уходит в Мир нешамот (Ган-Эден⁹), где тоже растет¹⁰. Но все это – лишь попытки угнаться за той высотой, что она утратила в результате אטא, совершенного הראשון¹¹, не осуществимые до конца, пока душа и тело не смогут восстановиться в תחית א-מתים¹². Тогда и душа, и тело устремятся к непреходящей максимальной духовности¹³.

¹ שפת אמת תרס"א דף 18
² אור גדליהו (פרשת בראשית דף 22 ד"ה וישלחנהו): גירוש אדם הראשון היה כגלות ... שהיה צריך לקבץ את כל ניצוצי קדושה שנתערבו על ידי החטא בתוך הרע, ולבררם ולהכניסם לתוך הקדושה
³ דעת תבונות דף סא: אין עלויה [של הנשמה] מגיע שתוכל לשנות הגוף שיהיה זכוכו נראה לעיניים אמנם עיין בבכור שור ד יז
⁴ דרך ד' (א ג יב): הנשמה, כל זמן היותה בגוף בעוה"ז ... תהיה גם היא חשוכה ועמומה, ואע"פ שעל ידי המעשים הטובים שהאדם עושה רונה היא בעצמה שלימות ויקר ... הכל נשאר כבושה בעצמה
⁵ דרך ד' שם ס' ט: גזרה מדת דינו שלא יוכלו לא האדם ולא העולם מעתה הגיעה השלמות עודם בצורה שנתקלקלה, דהיינו הצורה שיש להם עכשיו, שבה נתרבה הרע, אלא יצטרך להם בהכרח עבור מעבר ההפסד, דהיינו המיתה לאדם, וההפסד לכל שאר הווים שנתקלקלו עמו, ולא תוכל הנשמה לזכך הגוף, אלא לאחר שתצא ממנו תחלה וימות והגוף ויפסד, ואז יחזור ויבנה בנין חדש ...
⁶ דרך ד' ח"א פ"ג ס' ט
⁷ כי עפר אתה ואל עפר תשוב
⁸ והנה הגוף צריך שיחזור ליסודו ותפרד הרכבתו ותפסד צורתו
⁹ שם והיינו המיתה והרקבון הם כדי לנקות את הגוף מזהמתו של חטא אדם הראשון (ר' חיים פרידלנדר הארה 132 בדעת תבונות) והגמ' בבא בתרא יז. כתב שבנימין, עמרם, ישי וכלאב בן דוד לא הוסיפו שום עכירות לגופם על ידי מעשיהם. אולם הוצרכו למות, כי לא יוגלו אפילו ע"י רוב מעשיהם הטובים לזכך את גופם מהפגם שנגרם ע"י חטא עץ הדעת, היינו שמתו בעטיו של נחש, לתקן פגם זה. (רב חיים פרידלנדר הארה 127 בדעת תבונות)
¹⁰ רמב"ן שער הגמול, סימן שמו: עכשיו ביארנו כונתינו בשכרי המצות וענשן ונחזור בקצרה כי שכר הנפשות וקיומם בעולם הנשמות נקרא לרבותינו "גן עדן" ופעמים קורין אותו "עליה" ו"ישיבה של מעלה" ואחרי כן יבאו ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה ובסופן יהא יום הדין
¹¹ דרך ד' שם: ועל העולם שיחבר ויחודש, והוא ענין מה שאמר חכמינו ז"ל: "שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב ולסוף אלף שנה הקב"ה חוזר ומחדש את עולמן" (סנהדרין צז)
¹² דרך ד' (א ג יב): אמנם בצאת הנשמה מהגוף ולכתה אל עולם הנשמות, הנה שם מתפשטת ומזדהרת בזוהירה, כפי מה שראוי לה על פי מעשיה, ובמה שהיא משגת שם כל זמן היותה שם מתחזקת ממה שנחלשה בגוף, ומזדמנת יותר למה שראוי שתעשה בזמן התחייה, עד שכשתשוב בזמן הראוי, תוכל לפעול בו הפעולה הנאותה לה
¹³ דעת תבונות (דף נו): אז כשישוב [הגוף] ויבנה תרד בו הנשמה בכל תוקף מעשיה הטובים וזיו אור העליון שנהנית ממנו בגן עדן כפי מעשיה, ותאיר בו בגופה אור גדול, שבו יזדכך לגמרי
ר' חיים פרידלנדר הארה 133 בדעת תבונות